

راهبرد جمهوری اسلامی ایران در خصوص تقویت حقوق مخاصمات مسلحانه بین‌المللی

کس سعید ملک‌زاده^۱

□ چکیده

حقوق مخاصمات مسلحانه با قبول واقعیت جنگ به کاهش آلام انسان‌ها می‌اندیشد و به محدود کردن آثار ناشی از جنگ می‌پردازد، لکن رفتار قدرت‌های استعماری افق روشنی را در حفظ و رعایت حقوق بشردوستانه نشان نمی‌دهد. فرهنگ‌سازی و تکیه بر ارزش‌های انسانی و دینی امید به آینده را در انسان‌ها زنده می‌کند.

با هدف ارائه راهبرد مناسب برای تقویت حقوق مخاصمات مسلحانه با برخورداری از منابع غنی اسلامی، با به کارگیری روش تحقیق زمینه‌ای - همبستگی و با استفاده از ابزار پرسشنامه و برخورداری از نتیجه مصاحبه‌های انجام شده و بررسی اسناد و مدارک کتابخانه‌ای معلوم می‌گردد که منابع اسلامی سرشار از دستوراتی درخصوص آغاز نکردن جنگ، رعایت حقوق اسراء، عدم تعرض به کسانی که سلاح ندارند و عدم تعرض به غیر نظامیان، زخمی شدگان، زنان، کودکان و افراد سالخورده و حفاظت از محیط زیست می‌باشد.

در نتیجه ثابت می‌شود که جمهوری اسلامی ایران با پای بندی هرچه بیشتر و مشارکت مؤثر در اجرای حقوق بشردوستانه و حضور رسمی و قدرتمند در جلسات و کنفرانس‌های بین‌المللی و جلوگیری از یک‌جانبه گرایی قدرت‌های استعماری، می‌تواند موجبات تقویت این رشته از حقوق بین‌الملل را با تکیه بر مفاهیم اسلامی فراهم آورد.

□ کلیدواژه

حقوق مخاصمات مسلحانه، حقوق بشردوستانه بین‌المللی، کنوانسیون‌های ژنو، سلاح‌های کشتار جمعی، حقوق بشردوستانه اسلامی.

□ مقدمه

امروزه ترویج اصول بشردوستانه به منظور پیشگیری از گسترش دامنه جنگ‌ها و رعایت معیارهای انسانی و اخلاقی در مخاصمات مسلحانه به صورت یک جنبش جهانی در آمده است. حقوق بشردوستانه بین‌المللی در سالیان اخیر به عنوان یکی از پرچالش‌ترین مباحث حقوقی در صحنه بین‌الملل مطرح بوده و بسیاری از کشورها چه از نظر اصلاح قوانین داخلی، چه از نظر الحاق به معاهدات بین‌المللی و چه از نظر تشکیل کمیته‌های ملی و ارگان‌های مسئول دولتی، در این رابطه اقدامات قابل ملاحظه‌ای را انجام داده‌اند.

جمهوری اسلامی ایران به دلیل الزامات شرعی و مبانی اسلامی و توجه به « اصل تدافعی بودن » مندرج در دکترین و استراتژی نظامی نیروهای مسلح و نیز فرهنگ اصیل حاکم از زمان باستان، حتی اگر تعهدات بین‌المللی هم وجود نمی‌داشت، این اصول را سرلوحه دفاع نظامی خویش قرار می‌داد. کما این که در طول هشت سال دفاع مقدس نیز علیرغم تحمل جنایات و ددمنشی‌های رژیم بعثی عراق فراتر از مقررات بین‌المللی به مسایل بشردوستانه پای‌بند بوده است.

□ طرح مسأله

تلاش‌ها و مساعی جامعه بین‌الملل به‌خصوص در قرن هیجدهم و نوزدهم و کنوانسیون‌های لاهه در سال‌های اول قرن بیستم (۱۹۰۷)، برای اجتناب از جنگ ناکافی بود و نتوانست از وقوع جنگ جهانی اول در سال ۱۹۱۴ جلوگیری کند. میثاق جامعه ملل نیز که در ۲۸ آوریل ۱۹۱۹ در کنفرانس صلح و رسنای بر خرابه‌های جنگ جهانی اول به اتفاق آرا به تصویب رسید و پیمان‌ها و عهدنامه‌های بعدی هم نتوانست مانع شعله‌ور شدن جنگ جهانی دوم و اتفاقات و مصیبت‌های ناشی از آن شود. تلاش‌های بعد از جنگ جهانی دوم از جمله منشور ملل متحد و ده‌ها قطعنامه، بیانیه، اعلامیه و عهدنامه نیز نتوانستند آتش جنگ را در جامعه جهانی فروشانند.

حقوق بشردوستانه بین‌المللی با قبول واقعیت جنگ، به کاهش آلام انسان‌ها می‌انديشد و به محدود کردن آثار ناشی از جنگ می‌پردازد و به دلایل انسان دوستانه، حق طرفین مخاصمه را در انتخاب و استفاده از ابزارها و شیوه‌های جنگی محدود می‌کند. غیرنظامیان را مورد حمایت قرار داده، به تأمین شأن و کرامت والای انسانی و نیز تعقیب، محاکمه و مجازات جنایتکاران جنگی می‌پردازد.

برای تحقق اهداف حقوق بشردوستانه بین‌المللی، قراردادهای، کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های زیادی در خصوص محدودیت‌های نظامی اعم از «محدودیت‌های مربوط به انسان»، «محدودیت‌های مربوط به اماکن»، «محدودیت‌های مربوط به ابزار و ادوات جنگی» و «محدودیت‌های مربوط به روش‌های جنگی» وضع گردیده است، لیکن علیرغم همه این تأکیدات که مورد وفاق بین‌المللی و جوامع بشری است، در کمتر منازعه‌ای می‌توان این پای‌بندی به حقوق انسان‌ها را مشاهده کرد و همین عامل سبب تضعیف این حقوق و بی‌تفاوتی نهادهای بین‌المللی در تعقیب و پیاده‌سازی آن شده و این سؤال پیش می‌آید که چگونه می‌توان موجبات تقویت آن را فراهم آورد؟

□ ضرورت انجام تحقیق

جمهوری اسلامی ایران جزو پیشگامان احترام به ارزش‌های بشردوستانه بوده و به‌عنوان یکی از فعالان جنبش جهانی هلال احمر و صلیب سرخ، نقش بسیار فعالی در زمینه‌سازی‌ها و مذاکرات مقدماتی و کنفرانس‌های مرتبط داشته است.

با توجه به این که جمهوری اسلامی ایران آماج تیرهای کینه‌توزانه دشمنان قرار گرفته و سیاست دشمنان در جهت منزوی ساختن جمهوری اسلامی ایران دربرگیرنده تهمت‌های فراوانی می‌باشد، لذا ضروری است با اجرای پژوهشی علمی تهدیدات و فرصت‌ها را شناخته، امکانات را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده، نقاط قوت و ضعف خود را مشخص نموده و در نهایت واقع‌گرایی، از تمامی عناصر قدرت ملی استفاده نموده و بهترین راهبردهای ممکن را تدوین نمائیم تا با الهام از تعالیم مکتب اسلام و با مشارکت فعال و مؤثر در زمینه حقوق بشردوستانه بین‌المللی موجبات تقویت آن را فراهم آوریم.

□ اهداف تحقیق

۱. ارائه راهبرد مناسب جهت برخورداری حقوق مخاصمات مسلحانه بین‌المللی از فرهنگ و منابع غنی اسلامی.
۲. اکتشاف شاخص‌های تقویت و تضعیف حقوق بشردوستانه بین‌المللی.
۳. تبیین رویکردهای مناسب به منظور مشارکت و ایجاد رابطه تفاهم‌آمیز و تأثیرگذار با سازمان‌های مسئول بین‌المللی.
۴. تعیین اولویت پیوستن جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون‌های سلاح‌های کشتار جمعی

□ سؤال‌های تحقیق

سؤال ۱: آیا پای‌بندی و مشارکت مؤثر در اجرای قراردادهای بشردوستانه بین‌المللی باعث ایجاد رابطه تفاهم آمیز و تأثیرگذار جمهوری اسلامی ایران با سازمان‌های بین‌المللی می‌شود؟

سؤال ۲: آیا از طریق رابطه تفاهم آمیز و تأثیرگذار جمهوری اسلامی ایران با سازمان‌های بین‌المللی می‌توان موجبات تقویت حقوق بشردوستانه بین‌المللی را بر مبنای مفاهیم اسلامی فراهم آورد؟

□ فرضیه

پافشاری و پی‌گیری مؤثر جمهوری اسلامی ایران در اجرا و پیاده‌سازی حقوق بشردوستانه بین‌المللی موجبات تقویت این ضرورت بین‌المللی را بر مبنای مفاهیم اسلامی فراهم می‌آورد.

□ نوع تحقیق، روش تحقیق، روش نمونه‌گیری و روش تجزیه و تحلیل

اطلاعات

به‌منظور انجام تحقیق حاضر از روش زمینه‌ای و همبستگی استفاده شده و از روش نمونه‌گیری تصادفی - طبقه‌ای نیز به منظور انتخاب نمونه آماری تحقیق استفاده شده است. روش به‌کار رفته برای تحلیل مباحث نیز، روش «تکیه بر موضوعات نظری» با هدف دست‌یافتن به دیدگاه‌های جدید و ژرف‌نگری در موضوعات مرتبط با موضوع تحقیق بوده است. روش کمی تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز بر اساس آمار توصیفی و استنباطی (مجذور کای) صورت گرفته است.

با توجه به ماهیت موضوع تحقیق و استفاده‌ای که می‌توان از نتایج حاصله برد، این تحقیق از نوع کاربردی - توسعه‌ای با تأکید بر جنبه توسعه رویکرد اسلامی به حقوق مخاصمات مسلحانه می‌باشد.

□ جامعه آماری

صاحب‌نظران، استادان و دانشجویان رشته‌های حقوق بین‌الملل، کارکنان ذریبط در وزارت امور خارجه، جمعیت هلال احمر، وزارت دفاع، مجلس شورای اسلامی، ستادکل نیروهای

مسلح، استادان حوزه علمیه قم، نهاد ریاست جمهوری. عامه جامعه آماری این تحقیق را تشکیل می‌دهند که براساس آشنائی آنان با اصول راهبردی و حقوق مخاصمات مسلحانه به صورت تصادفی - طبقه‌ای گزینش و مورد پرسش قرار گرفته‌اند.

□ چارچوب نظری تحقیق

«حقوق بشر دوستانه» یا «حقوق مخاصمات مسلحانه» و یا «حقوق جنگ» مجموعه‌ای از قواعد بین‌المللی یا عرفی می‌باشد که مشخصاً ناظر بر رفتار قوای متخاصم در جنگ‌های مسلحانه بین‌المللی یا غیر بین‌المللی است. این قواعد به دلایل انسان دوستانه، طرفین متخاصم را در انتخاب و استفاده از ابزار و شیوه‌های جنگ محدود می‌کند و افراد انسانی و یا اموال و اشیایی را که مورد آسیب قرار گرفته یا خواهند گرفت مورد حمایت قرار می‌دهد. (کنعانی، ۱۳۸۱: ۳-۱) این حقوق اهدافی کلیدی را در رویکرد حفاظت از حقوق افراد در مخاصمات مسلحانه برعهده دارد که عمده‌ترین آنها عبارتند از:

- الف- احترام به شأن، منزلت و کرامت والای انسان و تضمین حقوق اساسی و حیاتی بشر.
- ب- کاهش آلام انسان‌ها و محدود کردن آثار ناشی از جنگ.
- ج- تعقیب، محاکمه و مجازات جنایتکاران جنگی.

البته برخی از تشابهات سبب می‌شود تا «حقوق بشر دوستانه» با «حقوق بشر» اشتباه شود حال آنکه این دو با هم تفاوت‌های اساسی و ماهوی داشته و در ادبیات حقوق بین‌الملل معاصر به دو منظور کاملاً متمایز دلالت دارند. بعضی از تفاوتها عبارتند از:

الف- از لحاظ لغوی: «حقوق بشر دوستانه» ترجمه Humanitarian law و «حقوق بشر» ترجمه Human Rights می‌باشد.

ب- از لحاظ تعریف: «حقوق بشر دوستانه» مجموعه مقرراتی است که حقوق انسان‌ها را در زمان جنگ و همچنین محدودیت‌های نظامی را در اثناء مخاصمات مسلحانه معین می‌نماید حال آنکه «حقوق بشر» حقوق انسان‌ها را در زمان صلح تنظیم می‌کند.

ج- از لحاظ منابع: اسناد تشکیل دهنده حقوق بشر دوستانه، کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو مصوب ۱۹۴۹ و پروتکل‌های الحاقی ۱۹۷۷ و کنوانسیون‌های لاهه و سایر اسناد مشابه بوده حال آنکه منابع و موضوع‌های تشکیل دهنده حقوق بشر میثاق حقوق مدنی و سیاسی و میثاق اقتصادی و اجتماعی مصوب ۱۹۶۶ می‌باشد.

د- از لحاظ مسئولیت بین‌المللی: در موارد نقض حقوق بشر فقط دولت‌ها مسئول هستند، لکن مسئولیت نقض مقررات حقوق بشر دوستانه علاوه بر دولت‌ها شامل افراد متخلف نیز می‌گردد. (کمیته ملی حقوق بشر دوستانه، ۱۳۸۱: ۳)

اصول اساسی حقوق بشر دوستانه

الف- اصل رفتار انسانی و عدم تبعیض: با همه انسان‌ها باید رفتاری انسانی و بدون هرگونه تبعیض ناشی از جنسیت، ملیت، نژاد، مذهب یا عقاید سیاسی صورت گیرد.

ب- اصل ضرورت نظامی: هر فعالیت نظامی باید براساس دلایل نظامی توجیه شده باشد. فعالیتی که فاقد ضرورت نظامی باشد، ممنوع است. این بدان معنا است که حمله به غیر نظامیان و کسانی که خارج از صحنه نبرد قرار دارند ممنوع است. همچنین هر اقدامی که بر حسب ضرورت برای انهدام اموال دشمن به عمل می‌آید، باید با قواعد مربوط به تمایز و تناسب مطابقت داشته باشد. ضرورت نظامی را نمی‌توان به عنوان دستاویزی برای توجیه اهمال، بی‌مبالاتی و رفتار حرفه‌ای مطرح نمود.

ج- اصل محدودیت: سلاح‌ها و روش‌های جنگی قابل استفاده، محدود است. استفاده از سلاح‌هایی که آسیب‌های غیر ضروری یا جراحات بیش از حد لزوم وارد می‌نمایند، ممنوع است.

منظور سلاح‌هایی است که جراحات غیر قابل علاج وارد کرده یا موجب مرگی دردناک و تدریجی می‌شوند.

د- اصل تفکیک: بین نظامیان و غیر نظامیان باید تفکیک صورت گیرد. نظامیان مجازند مستقیماً در مخاصمات شرکت کنند. لذا نظامیان را می‌توان هدف قرار داد. لکن غیر نظامیان از حمله در امان هستند مگر آنکه مستقیماً در مخاصمات شرکت نمایند.

همچنین باید بین اهداف نظامی که می‌توان آنها را هدف حمله قرار داد و اموال و اشیاء غیر نظامی که نباید هدف حمله قرار گیرند، تفکیک صورت گیرد. اموال غیر نظامی را صرفاً برای استفاده جهت مقاصد ضروری نظامی، می‌توان مصادره نمود.

ه- اصل تناسب: صدمات ناشی از یک حمله، در مقایسه با مزیت نظامی و قطعی که از آن حمله انتظار می‌رود نباید بیشتر باشد. دیوان بین‌المللی دادگستری در پاراگراف ۹۰ رأی

مشورتی ۱۹۹۶ در مورد کاربرد سلاح‌های هسته‌ای اعلام کرد که دو اصل تفکیک و تناسب اصول اساسی حقوق بشر دوستانه می‌باشند.

و- اصل حسن نیت: در هرگونه مذاکره میان طرف‌های متخاصم، اصل حسن نیت باید رعایت شود. (کنعانی، ۱۳۸۵: ۲۰)

حقوق بشر دوستانه در اسلام

هدف مطلوب از زندگی بشر تحصیل کمال واقعی است که براساس دین اسلام، تنها در پرتوی بندگی خدا به دست می‌آید. بنابراین بشر نسبت به آنچه برای رسیدن به کمال مطلوب ضروری است «حق» دارد؛ این نوع از «حقوق بشر» ریشه همه حقوق دیگر انسان می‌باشد. بنابراین، حق رسیدن انسان به کمال «ارزش ذاتی» دارد. سایر اموری که در این جهان با عنوان حق بشر دارای ارزش می‌شوند، ارزش «تبعی» دارند.

انسان‌ها در فرآیند رسیدن به کمال مطلوب دارای حقوقی بنیادین هستند که خداوند آنها را به طور تکوینی و یا تشریحی به بشر ارزانی داشته است و کسی حق سلب آنها را از او ندارد. حق حیات، قدرت، علم و اختیار ارکان حقوق بنیادین بشر می‌باشند. به بیان دیگر، انسان در فرایند تکامل معنوی خویش باید دست کم دارای چهار ویژگی باشد که هریک از آنها به عنوان حق ضروری بشر در مسیر تکامل معنوی و رستگاری جاودانه‌اش به شمار می‌آیند.

سزاواری انسان برای وصول به مقام خلیفه الهی به حق بنیادین دیگری در میان حقوق بشر اشاره می‌کند که «حق کرامت» نام دارد. حق کرامت به معنای حق رعایت عزت نفس آدمی است. حق کرامت حقی غیر مشروط است. یعنی همه انسان‌ها در هر سرزمینی که زندگی کنند، یا به هر زبانی که سخن بگویند، یا به هر رنگی که باشند، یا به هر آیینی که معتقد باشند، تنها به دلیل این که دارای روحی هستند که از عالم امر به آنها افزوده شده است دارای احترام‌اند که خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «و نفخت فیہ من روحی» (۲۹: حجر) یعنی من روح خود را در کالبد انسان دمیدم و در جای دیگر می‌فرماید: «ولقد کرّمنا بنی آدم» (۷۰: اسراء) و نیز می‌فرماید: «من قتل نفساً بغير نفس او فساد فی الارض فکانما قتل النّاس جمیعاً و من احیایها فکانما احیای النّاس جمیعاً» (۳۲: مائده) یعنی هرکس انسانی را بدون این که کسی را کشته باشد یا فساد ایجاد داده باشد بکشد، مثل این است که همه بشر را کشته و هرکس انسانی را از مرگ نجات دهد، مثل این است که همه انسان‌ها را حیات بخشیده است. از این آیه شریفه فهمیده می‌شود حق حیات هر انسان به منزله حق زندگانی همه انسان‌ها است.

در روایت‌های اسلامی نیز عباراتی وجود دارد که احترام و عزت انسان با ایمان را از احترام قبله مسلمانان که از احترامی بسیار زیاد برخوردار است بیشتر دانسته‌اند.

این حق کرامت، نه تنها در شرایط صلح، بلکه در مواقع جنگ نیز باید رعایت گردد. اسلام قوانین مربوط به جنگ را به گونه‌ای تشریح نموده است که با کمترین خون ریزی و تخریب، آن هدف کلی همراه با حفظ کرامت انسان تأمین شود. از این رو، با اعمالی که در جنگ با عزت و کرامت بشر در مسیر تکامل وی ناسازگاری دارد مخالف است. (طالبی، ۱۳۸۵، همایش اسلام و حقوق بشردوستانه). اینک به پاره‌ای از حقوق بشردوستانه اسلامی اشاره می‌شود:

الف- پرهیز از ستمکاری: خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَقْتُلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ» (بقره: ۱۹۰) یعنی در راه خدا با آنان که به جنگ و دشمنی شما برخیزند جهاد کنید. لیکن ستمکار نباشید که خدا ستمگر را دوست ندارد.

ب- پرهیز از خون ریزی و غارت و انتقام‌جویی: پیامبر اکرم (ص) هنگام فتح مکه فرمود: "هرکس به خانه ابوسفیان درآید در امان است و هرکس در خانه خویش ببندد در امان است و هرکس به مسجد الحرام درآید در امان است." سپاه اسلام مکه را پس از بیست سال سرسختی و مقاومت، بدون خون ریزی فتح کرد. رحمت پیامبر مکه را فراگرفت. محمد (ص) انتقام نگرفت، اسیر نگرفت، غارت نکرد، رفتار پیامبر دل‌های سخت‌ترین دشمنان خویش را به هیجان آورد، کینه‌های کهنه را شست و جای آن را محبت وی پر کرد. (دلشاد تهرانی، ۱۳۸۳: ۹۸)

ج- رفتار با دشمن شکست خورده: مولای متقیان حضرت علی (ع) در جنگ با معاویه خطاب به سربازان و فرماندهان خود چنین می‌فرمایند:

«چنانچه آنها را به خواست خدا شکست دادید، هیچ فرد در حال فرار را نکشید، جان هیچ مجروحی را نستانید، هیچ اسیری را گردن نزنید، مردگان را مثله نکنید، به داخل هیچ خانه یا سرایرده‌ای بدون اذن صاحب آن داخل نشوید، اموال آنان به جز اموالی که در لشکر به دست شما می‌افتد به غارت مبرید. این اموال متعلق به وراثت آنان است که طبق مقررات ارث اسلامی باید میان آنها تقسیم شود. زنان را سخن زشت مگوئید و آزار نرسانید حتی اگر بزرگان شما را سب کنند یا نوامیس شما را مورد دشنام قرار دهند.» (فیض الاسلام، ۱۳۶۵ هـ ق: ۸۵۱)

د- رفتار با اسیران: پس از آنکه امیرالمؤمنین (ع) ضربت خورد و در محراب افتاد، امام حسن مجتبی (ع) سر پدر را به زانو گرفت. حضرت فرمود: «پسرم با اسیر در دستت مدارا نما و

به او رحم کن و او را نیکو بدار و با شفقت و مهربانی با او رفتار کن.» پس حضرت غش کرد. پس از ساعتی که به هوش آمد، فرزندش امام حسن (ع) ظرفی از شیر به پدر تقدیم کرد. امیرالمؤمنین (ع) چون مقداری از آن شیر نوشید فرمود: «این شیر را برای قاتل من که در دستتان اسیر است، ببرید.» سپس به امام مجتبی (ع) رو کرد و فرمود: «پسرم به حقی که بر تو دارم، غذا و نوشیدنی اسیرت را نیکو بدار و تا زمانی که زنده‌ام با او مدارا کن و از آنچه خود می‌خوری به او بخوران و از آنچه خود می‌آشامی به او بنوشان تا بزرگوارتر از او گردی.» (الجعفریات: ۵۳)

ه- منع آغازگری در جنگ: علی (ع) می‌فرمایند: «هیچ‌گاه دعوت کننده به مبارزه مباش و جنگ‌طلبی مکن، زیرا به درستی که دعوت کننده و آغازگر است که متجاوز و طاغی است.» (بحار، ج ۱۰۰: ۲۹)

و- ممنوعیت تعرض به کودکان، زخم‌خوردگان و رفتار با غیر نظامیان:

علی (ع) می‌فرمایند: «بچه‌ها را به اسیری نگیرید و به زخمی حمله نکنید و دنبال کسی که در حال فرار است نروید. هرکس در خانه‌اش را بست و سلاح بر زمین نهاد، ایمن است.» این سنت و روشی است که پس از امروز باید عمل شود و به سیره و سنت تبدیل گردد. (مستدرک الوسائل، ج ۱۱: ۵۴)

ز- محیط زیست

در مناطق جنگی: یکی دیگر از لوازم رعایت حق کرامت انسان در حال جنگ حفظ محیط زیست وی و پرهیز از هرگونه آلودگی آن است. در این زمینه سفارشات و دستورهایی از پیامبر اسلام (ص) و امامان معصوم (ع) رسیده است. حضرت پیامبر (ص) فرمود: «درختان خرما را آتش نزنید، آنها را در آب غرق نکنید، درختان میوه را قطع نکنید، مزارع را به آتش نکشید... حیوانات را ذبح نکنید؛ مگر اینکه به گوشتشان برای خوردن نیاز داشته باشید.»

در مناطق غیر جنگی: امام صادق (ع) از امام علی (ع) نقل می‌فرمایند که «پیامبر اسلام (ص) از ریختن سم در سرزمین مشرکان نهی فرمود.» (کافی، ج ۱، ص ۳۳۴) براین اساس بدیهی است که اسلام با کاربرد سلاح‌های هسته‌ای، شیمیایی و میکروبی چه در مناطق جنگی و چه در مناطق غیر جنگی به کلی مخالف است. همچنین بمباران شهرها و تخریب زیر ساخت‌های

مورد استفاده عموم مردم مثل جاده‌ها و بل‌هایی که در پیشبرد جنگ و پیروزی دشمن نقشی ندارند از نظر اسلام ممنوع است.

جلوگیری نمودن از رسیدن آذوقه (آب و غذا) به قوای متخاصم یا شهروندان عادی قبل و بعد از تصرف محیط زندگی ایشان به کلی ممنوع است. (طالبی، همایش اسلام و حقوق بشردوستانه... قم، ۱۳۸۵)

آشناساختن بشر با احکام اسلام یک عمل بشردوستانه صرف نیست، بلکه حقی برای تمام بشریت است.

برای یک مسلمان، زمانی راحتی خیال فراهم می‌شود که بداند همه انسان‌های دیگر در راحتی به سر می‌برند. (صافی گلپایگانی، مصاحبه ۱۳۸۵)

خداوند آدمی را خلیفه خود در زمین قرار داد و به او کرامت بخشید.

انسان‌ها در فطرت با یکدیگر دارای اشتراک هستند لذا تنها زمانی می‌توانیم علیرغم تمامی اختلاف‌های نژادی، زبانی، منطقه‌ای، جغرافیایی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... حقوق بشردوستانه داشته باشیم که منبع مشترکی را انتخاب کنیم. فطرت تنها منبع مشترک است که خالق انسان آن را در آدمی به ودیعت نهاده و با توجه به سیره پیامبر اسلام و ائمه معصومین صلوات‌الله‌علیهم اجمعین به بهترین صورت آن را هدایت نموده است، لذا می‌توان با بهره‌گیری از قرآن و سنت اهل بیت به تبیین حقوق بشردوستانه پرداخت. (جوادی آملی، مصاحبه ۱۳۸۵)

رفتار قدرت‌های استعماری و نیز آنچه امروزه در زندان‌های گوانتانامو و ابوغریب شاهد آن هستیم به هیچ وجه افق روشنی را در حفظ و رعایت حقوق بشر نشان نمی‌دهد.

فرهنگ‌سازی در جوامع و سعی دراز بین بردن زمینه‌های برخورد نظامی، چه با کار فرهنگی و تکیه بر ارزش‌های انسانی و دینی و چه از طریق نهادهای تأثیرگذار بین‌المللی امید به آینده را در انسان زنده می‌کند.

در مسأله اسیران جنگی... برخورد اسلام را مقایسه بفرمائید با وضعیتی که در زندان ابوغریب یا در گوانتانامو پیش آمد. (علوی بروجردی، مصاحبه ۱۳۸۵)

اگر اسلام در جنگی درگیر شده و جنگی را پذیرفته - که در بسیاری از موارد دفاع مد نظر بوده- این پذیرش جز برای حفظ و حراست از ارزش‌های متعالی که یکی از آن ارزش‌ها کرامت انسان است نبوده است. (مهدوی هادوی تهرانی، مصاحبه ۱۳۸۵)

«من تصور می‌کنم حقوق اسلامی بسیار غنی‌تر از حقوق غربی است. زیرا سال‌های متمادی از وجود آن می‌گذرد و پیشینه تاریخی طولانی دارد. واقعیت موجود در ایران با آنچه در خارج از ایران نشان داده می‌شود تفاوت بسیار دارد.

من سال‌ها در کابل بودم. آنجا جنگ و بمباران بود. متأسفم که آن سال‌ها در ایران نبودم تا نگاهی را که الان در این جا دارم داشته باشم و بتوانم از آن استفاده کنم. در سال ۲۰۰۱ جمهوری اسلامی استقبال خوبی از ما کرد و ما توانستیم در افغانستان به فعالیت بپردازیم. بعد از آن، در سال ۲۰۰۳ و در جریان جنگ و حوادث عراق، این استقبال و پذیرایی بسیار سخاوتمندانه بود. تأسیس دفاتری در مشهد و کرمانشاه در امر کمک رسانی به افغانستان و عراق تأثیر بسیاری داشته است.

به نظر من، حقوق اسلامی در برابر حقوق بشر دوستانه بین‌المللی حرف‌های زیادی برای گفتن دارد.» (پیتر جی اشتوکر، رئیس دفتر نمایندگی صلیب سرخ بین‌المللی، مصاحبه ۱۳۸۵)
«در جنگ ایران و عراق، ما در عین حال که با رژیم عراق می‌جنگیدیم با مردم عراق رابطه بسیار خوبی داشتیم. همچنین با اینکه خودمان مشکلات زیادی داشتیم، مهاجران افغانی را پذیرفتیم و از آن‌ها پذیرائی کردیم.» (حقانی، مصاحبه ۱۳۸۵)

«امیدوارم این کنفرانس شروعی برای ارتباط بیشتر قم با کمیته بین‌المللی صلیب سرخ باشد. این کنفرانس‌ها از این نظر که علما و دانشمندان فرصت پیدا می‌کنند در کنار هم بنشینند و نظراتشان را در میان بگذارند بسیار خوب است، اما یک وجه دیگر هم وجود دارد و آن شناخت و ایجاد روابط انسانی و اعتماد سازی است. متأسفانه این وجه گاهی مورد غفلت قرار می‌گیرد. از طرف دیگر با وجود اینکه تشابهات زیاد است، معمولاً تأکید بر اختلاف نظرها است، در حالی که باید در چنین محافلی بر تشابهات تأکید کرد. من به کشورهای مختلف رفته‌ام، متوجه شده‌ام که آنچه ما اروپایی‌ها در نقاط دیگر دنیا انجام می‌دهیم عمدتاً در راستای منافع خودمان است.» (لگن‌هاوزن، مصاحبه ۱۳۸۵)

«مسلمانان در حالی باید پاسخگوی تهمت‌های غرب باشند که خودشان اولین قربانیان تروریسم هستند. من از نزدیک شاهد وقایع پس از ۱۱ سپتامبر در امریکا بودم. آنان می‌خواهند جهان اسلام را تروریست و جنگ‌طلب معرفی کنند. در هشت سال جنگ تحمیلی، کدام یک از قوانین بشردوستانه از سوی ما نقض شد؟ پرونده جهان اسلام نشان می‌دهد که مسلمانان به این مسائل پای‌بند هستند.» (بی‌ریا، مصاحبه ۱۳۸۵)

"صاحب جواهر" پس از طرح و بررسی مسأله ممنوعیت القاء سهم می نویسد: دلیل منع آن کشتار غیر نظامیان است.

در اندیشه‌های حضرت امام (ره) و منع ایشان از حمله به شهرهای عراق در جنگ تحمیلی و نحوه عملکرد فرماندهان ما نکات مهم و ارزشمندی وجود دارد. (عظیم شوشتری، مصاحبه ۱۳۸۵)

حقوق بشردوستانه در جمهوری اسلامی ایران

جمهوری اسلامی ایران با توجه به اصول دوم و سوم و فصل سوم قانون اساسی، کرامت و ارزش والای انسان را صرف نظر از هرگونه تعلق به قوم، مذهب، جنسیت و زبان مد نظر قرار داده است و بر رعایت حقوق بنیادین و آزادی‌های اساسی انسان‌ها تأکید می‌نماید و با توجه به مقررات شریعت اسلامی و روح فرهنگ اسلامی مبنی بر حفظ شوون و کرامت انسان‌ها و پیشینه تاریخی تمدن ایرانی، رعایت موازین اخلاقی و انسانی و محدودیت‌های نظامی در قبال غیر نظامیان به ویژه زنان، کودکان، مجروحین، اسیران، محیط زیست، اموال فرهنگی و اماکن عبادت را باور دارد. بر همین اساس، مجموعه فعالیت‌ها، اقدامات و مواضع جمهوری اسلامی ایران درخصوص قانونگذاری، ترویج، اجراء و توسعه حقوق بین‌الملل بشردوستانه انجام شده است.

معاهداتی که در سطح بین‌الملل به تصویب رسیده است

حقوق بشردوستانه معاصر که با نخستین کنوانسیون ژنو آغاز گردیده، در چند مرحله تکوین یافته است. معاهدات زیر معاهدات اصلی به ترتیب زمان تصویب می‌باشند:

- ۱۸۶۴: کنوانسیون ژنو درباره بهبود شرایط مجروحان نیروهای مسلح در میدان‌های نبرد.

- ۱۸۶۴: اعلامیه سن پترزبورگ (منع کاربرد پرتابه‌های خاص در زمان جنگ).

- ۱۸۹۹: کنوانسیون لاهه درباره رعایت قوانین و عرف جنگ‌های زمینی و تطبیق اصول کنوانسیون ژنو (۱۸۶۴) در مورد جنگ‌های دریایی.

- ۱۹۰۶: بازبینی و توسعه کنوانسیون ژنو (۱۸۶۴).

- ۱۹۰۷: بازبینی کنوانسیون ۱۸۹۹ لاهه و تصویب کنوانسیون‌های جدید.

- ۱۹۲۵: پروتکل ژنو درباره منع کاربرد گازهای خفه‌کننده، سمی یا دیگر گازها و روش‌های باکتریولوژیک جنگی.

- ۱۹۲۹: بازبینی دو کنوانسیون ژنو؛ بازبینی و توسعه کنوانسیون ۱۹۰۶ ژنو، و کنوانسیون ژنو در مورد رفتار با اسیران جنگی.
- ۱۹۴۹: چهار کنوانسیون: الف) بهبود شرایط مجروحان و بیماران نیروهای مسلح در میدان نبرد. ب) بهبود شرایط مجروحان، بیماران و غرق شدگان نیروهای مسلح در دریا. ج) رفتار با اسیران جنگی. د) حمایت از غیر نظامیان در زمان جنگ.
- ۱۹۵۴: کنوانسیون لاهه برای حمایت از اموال فرهنگی به هنگام بروز مصادفات مسلحانه.
- ۱۹۷۷: کنوانسیون منع تکمیل، تولید و ذخیره‌سازی سلاح های باکتریولوژیک (بیولوژیک) و سمی، و نابود کردن آنها.
- ۱۹۷۷: دو پروتکل الحاقی به کنوانسیون های چهارگانه ژنو.
- ۱۹۸۰: کنوانسیون منع یا محدودیت استفاده از سلاح های خاص که صدمات زاید یا آثار کورکورانه داشته باشند.
- ۱۹۹۳: کنوانسیون منع تکمیل، تولید، ذخیره‌سازی و کاربرد سلاح های شیمیایی و نابود کردن آنها.
- ۱۹۹۵: پروتکل مربوط به سلاح های لیزری کورکننده (پروتکل چهارم و جدید، الحاقی به کنوانسیون سال ۱۹۸۰)
- ۱۹۹۶: پروتکل اصلاحی درباره منع یا محدودیت کاربرد مین ها، تله‌های پنهانی (پروتکل دوم اصلاحی، الحاقی به کنوانسیون ۱۹۸۰).
- ۱۹۹۷: کنوانسیون منع ذخیره‌سازی، تولید و تجارت مین های ضد نفر و منع استفاده از آنها و نابود کردن آنها.

معاهداتی که جمهوری اسلامی ایران قانوناً به آنها ملحق شده است

- قانون اجازه مشارکت دولت ایران در عهدنامه تحریم جنگ، مصوب ۱۳۰۸.
- قانون اجازه الحاق دولت ایران به پروتکل منع استعمال گازهای سمی و میکروبی مصوب ۱۳۰۸
- قانون اجازه الحاق ایران به مقررات عملیات زیر دریایی‌ها در موقع جنگ، مصوب ۱۳۱۷.

- قانون اجازه الحاق دولت ایران به قراردادهای چهارگانه معروف به ژنو مصوب ۱۳۳۴.
 - قانون اجازه الحاق دولت ایران به قرارداد منع آزمایش‌های سلاح‌های هسته‌ای در جو و فضای ماورای جو و زیر آب، مصوب ۱۳۴۲.
 - قانون کنوانسیون حمایت از اموال فرهنگی هنگام بروز منخاصات مسلحانه، مصوب ۱۳۲۲.
 - قانون کنوانسیون پناهندگان، مصوب ۱۳۳۰.
 - قانون اجازه الحاق دولت ایران به قرارداد پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، مصوب ۱۳۴۸.
 - قانون پیمان منع استقرار سلاح‌های هسته‌ای و سایر سلاح‌های انهدام دسته‌جمعی مصوب ۱۳۵۰.
 - قانون کنوانسیون منع تکمیل و توسعه و تولید و ذخیره سلاح‌های باکتریولوژیک (بیولوژیک) و سمی و انهدام سلاح‌های مذکور، مصوب ۱۳۵۲.
 - قانون کنوانسیون منع تکمیل، تولید، ذخیره و کاربرد سلاح‌های شیمیایی و انهدام سلاح‌های مذکور، مصوب ۱۳۷۵.
- همان طوری که ملاحظه می‌شود، مستند به موارد مذکور، جمهوری اسلامی ایران به تمامی معاهدات اصلی حقوق بشر دوستانه به استثنای چهار مورد، قانوناً ملحق شده و در عمل نیز پای‌بندی خود را به اثبات رسانده است.
- چهار مورد عبارتند از:
- پروتکل اول الحاقی ۱۹۷۷ به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو.
 - پروتکل دوم الحاقی ۱۹۷۷ به کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو.
 - کنوانسیون منع یا محدودیت استفاده از سلاح‌های خاص ۱۹۸۰ (CCW).
 - کنوانسیون ممنوعیت مین‌های ضد نفر و نابود سازی آنها ۱۹۹۷ آتاوا (مجموعه قوانین مصوب قوه مقننه)
- درمورد پروتکل‌های الحاقی ۱۹۷۷، دلایل عدیده‌ای برای طولانی شدن بررسی کارشناسی وجود داشته و هم‌اکنون مراحل نهائی خود را طی می‌کند که به نظر می‌رسد لااقل برای الحاق به پروتکل اول اشکالات عمده مرتفع گردیده است.

درخصوص دو کنوانسیون سال های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۷ نیز در بخش مربوط به سلاح های کشتار جمعی ان شاء الله... توضیح لازم داده خواهد شد.

تشکیل و فعالیت کمیته ملی حقوق بشردوستانه جمهوری اسلامی ایران و تلاش در جهت تصویب قوانین و مقررات ملی و همکاری های کشور با سازمان های بین المللی از دیگر موارد مربوط است که برای جلوگیری از اطاله کلام از ذکر آنها خودداری می شود.

حقوق بشردوستانه در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران

براساس ماده ۶ قانون ارتش، یکی از اصول و ویژگی های اساسی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، «اصل تدافعی بودن» می باشد و به موجب این اصل، نیروهای مسلح با بهره گیری از تمامی توان خود دشمن را از تعرض باز داشته و در برابر هرگونه تجاوز دفاع نموده و متجاوز را تنبیه و سرکوب می نمایند و در عین اعتقاد به اصل عدم تعرض، ملل مسلمان یا مستضعف غیر معارض با اسلام را برای دفاع از خود یاری می کنند.

این اصل که با اصول ۱۴۳، ۱۵۰، ۱۵۱ و ۱۵۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تطابق دارد، مواضع جمهوری اسلامی ایران را به عنوان یک کشور طرفدار صلح و ثبات با مواضع کشورهایی که در سرتاسر جهان برنامه های نظامی مداخله جویانه دارند متفاوت می کند. زیرا کشورهای استکباری ترجیح می دهند در تعرضات نظامی خود تابع محدودیت های قانونی نباشند و در نتیجه سعی در کم رنگ کردن قواعد حقوق بشردوستانه خواهند کرد و بالعکس کشورهای صلح دوست سعی در نهادینه کردن این اصول دارند. با این توصیف بدیهی است که نظام جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک کشور صلح دوست و طرفدار ثبات در منطقه و جهان، تلاش بین المللی و حقوقی مضاعفی برای مهار تجاوزگری ها و فناوری های ویرانگر نظامی کشورهای استبدادی و ایجاد محدودیت های نظامی بین المللی به عمل می آورد.

نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران به شرح زیر حقوق بشردوستانه بین الملل را اجرا می نمایند:

الف- نظریه این که برابر اصل هفتاد و هفتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، عهدنامه ها، مقاوله نامه ها، قراردادها و موافقت نامه های بین المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد، لذا پس از طی مراحل تصویب، عین معاهده به صورت قانون ملی درآمده و برای همه مردم و سازمان ها منجمله نیروهای مسلح لازم الاجرا می باشد.

ب- آئین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح مصوب ۱۳۶۹/۱۰/۲۰ مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا که به لحاظ مقام تصویب کننده آن از قداست و اهمیت خاصی برخوردار است، در فصل هشتم خود تحت عنوان «قسمتی از قوانین و مقررات مربوط به رزم منطبق بامقررات قرارداد ژنو که اجرای آن مورد تصویب قرار گرفته است»، از ماده ۷۱ تا ۷۵ نکالیف خاصی را در خصوص حقوق بشردوستانه به عهده کارکنان نیروهای مسلح قرار می‌دهد.

مواد ۷۱ تا ۷۳ مشخصات کارکنان نیروهای مسلح و رزمندگان داوطلب را منطبق با مقررات قراردادهای ژنو معرفی نموده، مقرر می‌دارد با کلیه اسیران و زخمی‌شدگان و از کار افتادگان با انسانیت رفتار شود و از به کارگماردن اسیران جنگی در منطقه رزم و یا ارجاع کارهای خطرناک به آنان خودداری شده، مجروحین، بیماران و مغروقین باید تحت مراقبت قرار گیرند و برای درمان آنان اقدام گردد.

به موجب ماده ۷۴، بناهای بیمارستان‌ها و محل تجمع بیماران و مجروحین نظامی و غیر نظامی، بناهای مذهبی، علمی و هنری مربوط به امور خیریه و همچنین وسائط نقلیه که با علامت ویژه جهت حمل بیماران و مجروحین مورد استفاده قرار می‌گیرند، مشروط براین که از لحاظ نظامی مورد استفاده دشمن واقع نشود، از تعرض مصون خواهند بود. نسبت به بیماران زخمی و مغروقین دشمن نباید صدمه بدنی وارد آورد یا آنها را مقتول ساخت یا افراد ملت دشمن را وادار به شرکت در عملیات جنگی علیه کشور خود نمود.

تیراندازی به سوی سرنشینان و مسافرین هواپیماهای نظامی و یا غیر نظامی دشمن که در خطر بوده و با چتر نجات به خارج پریده‌اند به استثناء افرادی که در عملیات هوایرد شرکت داشته باشند مجاز نمی‌باشد. نباید کشتی‌ها و هواپیماهای تجاری بی طرف را خراب یا توقیف نمود مگر اینکه در قاچاق یا شکستن محاصره شرکت کرده و یا مرتکب اعمال برخلاف مقررات بی طرفی گردند.

برابر ماده ۷۵ هیچ کس مجاز نیست:

- دشمنی را که تسلیم شده و یا اسیر گردیده و یا با او قرار آتش‌بس گذارده شده است زیر آتش گرفته مجروح و یا مقتول سازد.
- اشیاء همراه اسرا را که ارزش عاطفی دارند تصاحب نمایند.
- با قبول تسلیم بلاشرط از طرف دشمن، اعلام نمایند جان تسلیم‌شدگان در امان نخواهد بود.

- به غارت و چپاول مبادرت کرده و بدون دستور بی جهت بناها را تخریب نمایند.
- با آزار و شکنجه از اسرا اطلاعات بیشتری غیر از درجه، نام، نام خانوادگی، تاریخ تولد و شماره پرسنلی کسب نمایند.
- اقدام به گروگان‌گیری کرده، مبادرت به مقابله و انتقام نموده و یا تنبیهات دسته‌جمعی در مورد آنان اجرا نمایند.
- اشخاص را بدون محاکمه در دادگاه‌های قانونی، مجازات نمایند، مگر در مورد تخلفات انضباطی.
- نماینده دشمن را که با پرچم سفید به منظور مذاکره می‌آید مورد حمله و آزار و اذیت قرار داده و یا او را زندانی نمایند.
- بدون علت از پرچم سفید یا پرچم ملی یا علائم مشخصه مؤسسات بین‌المللی استفاده نمایند.
- غیر نظامیان را برای جرم هائی که شخصاً مرتکب نشده‌اند مجازات نمایند.
- در فصل هشتم آئین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح مقررات کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو به طور خلاصه و بسیار دقیق مورد بحث قرار گرفته است. به عنوان مثال با به کارگیری واژه «مغروقیین» تمامی مقررات مذکور در دومین معاهده راجع به بهبود شرایط مجروحین و بیماران و کشتی شکستگان نیروهای مسلح در دریا را بر آن تعمیم داده است.

مقررات جزائی

ماده ۱۲۷ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مقرر می‌دارد هر نظامی در زمان جنگ با دولتی که قرارداد ژنو مورخ ۱۹۴۹ را امضاء نموده یا بعداً به آن ملحق شده است، پرچم یا بازوبند یا سایر علائم هلال‌احمر یا همدریف آن را در منطقه عملیات جنگی بدون حق، علناً مورد استفاده قرار دهد به حبس از شش ماه تا دو سال محکوم می‌شود.

سلاح‌های کشتار جمعی و حقوق بشردوستانه

سلاح‌های کشتار جمعی از جمله خطرناک‌ترین و نابخردانه‌ترین مصنوعات بشر قرن بیستم هستند که بیم استفاده از آنها هر آن زندگی انسان امروزی را تهدید می‌کند. سلاح‌هایی که اثرات مرگبار آنها گاه تا سال‌ها باقی مانده و در بسیاری از مواقع قربانیان خود را اندک اندک به کام مرگ می‌کشاند. در حال حاضر کشورهای متعددی در جهان وجود دارند که مظنون به تولید و تکثیر این نوع جنگ‌افزارها هستند؛ اما چنانچه از شواهد و قرائن بر می‌آید،

دانش این فناوری مرگبار بیشتر نزد قدرت‌های بزرگ و کشورهای پیشرفته صنعتی یافت می‌شود. همان قدرت‌هایی که آتش جنگ را در گوشه گوشه دنیا برافروخته و بدون هیچ آینده‌نگری هر روز سلاح جدیدی را به خط مقدم جنگ می‌کشاند.

تلاش برای ممانعت از گسترش سلاح‌های میکروبی و بیولوژیک

اولین قدم برای محدودیت گسترش این سلاح‌ها با پروتکل ۱۹۲۵ ژنو برداشته شد. ولی امروزه مهم‌ترین سند در زمینه منع گسترش این سلاح‌ها، کنوانسیون منع گسترش، تولید و انباشت سلاح‌های باکتریولوژیک (بیولوژیک) و سمی و انهدام آنها (۱۹۷۲) است. این کنوانسیون به منع استفاده از سلاح‌های بیولوژیک که در پروتکل ۱۹۲۵ مقرر شده بود نگاه‌داری آن را هم اضافه کرده و از این طریق گام مهمی در راه برچیدن این سلاح‌ها برداشته است. بدین لحاظ کنوانسیون مزبور نخستین اقدام مهم در زمینه خلع سلاح عمومی به حساب می‌آید.

کنوانسیون منع تولید، توسعه و ذخیره سازی سلاح‌های شیمیایی^۱

سلاح‌های شیمیایی با آن که از نظر ساخت و کاربرد سابقه‌ای طولانی‌تر از سلاح‌های هسته‌ای دارند اما کمتر از سلاح‌های هسته‌ای در مباحث خلع سلاح مورد توجه قرار گرفته‌اند. علت این امر این بود که تسلیحات شیمیایی و میکروبی، مسأله کشورهای قدرتمند به حساب نمی‌آمدند. علیرغم عدم کاربرد سلاح‌های هسته‌ای بعد از جنگ جهانی دوم و با وجود کاربرد مکرر سلاح‌های شیمیایی در جنگ‌های متعدد منطقه‌ای، دلواپسی نسبت به خطرات هسته‌ای از یک سو و عدم گسترش تکنولوژی ساخت سلاح‌های شیمیایی از سوی دیگر، باعث شده تا قدرت‌های بزرگ، خلع سلاح شیمیایی را در مقایسه با خلع سلاح هسته‌ای کمتر مورد تاکید قرار داده و در این باره کمتر بحث کنند. اما از سال‌های نیمه دوم دهه هشتاد، خلع سلاح شیمیایی با جدیت بیشتری پی گرفته شده است.

نقشه شماره ۱: کشورهای عضو کنوانسیون منع تولید، توسعه و ذخیره سازی سلاح‌های شیمیایی
(ژانویه ۲۰۰۸)

کشورهای با رنگ روشن از جمله جمهوری اسلامی ایران عضو کنوانسیون می‌باشند. این کنوانسیون در سال ۱۹۹۳ در پاریس برای امضاء مفتوح و در آوریل ۱۹۹۷ اجرایی شد. تا ژانویه ۲۰۰۸، ۱۸۳ کشور آن را امضاء نموده و ۵۰ کشور آن را تصویب کرده‌اند. هم‌اکنون موجودی ذخیره مواد شیمیایی جهان در حدود ۴۸۶۹۲ تن می‌باشد. (این مقدار جدای از ذخایر چین، سوریه و کره شمالی می‌باشد). ضمن آنکه ۲۳۶۸۸ تن از این مواد نیز تاکنون توسط سازمان منع سلاح‌های شیمیایی نابود شده است.

(http://en.wikipedia.org/wiki/Chemical_weapon_proliferation)

بر اساس مفاد کنوانسیون، کلیه سلاح‌های شیمیایی بایستی تا سال ۲۰۱۲ میلادی از سطح کره زمین بر چیده شوند. بیشتر کشورهای دنیا به کنوانسیون منع سلاح‌های شیمیایی پیوسته‌اند. اما تا کنون تنها ۱۲ کشور تسهیلات تولید این سلاح‌ها و ۶ کشور ذخایر شیمیایی خود را اعلام نموده‌اند. همه تسهیلات اعلام شده منهدم یا تغییر کاربری داده‌اند. لیکن علیرغم تلاش‌های فراوان برای کاهش یا انهدام سلاح‌های شیمیایی هنوز کشورهایی وجود دارند که آشکارا یا به صورت مخفیانه در این رابطه فعال بوده و به برنامه تولید، ذخیره سازی یا تحقیق در خصوص این سلاح‌ها ادامه می‌دهند. جدول زیر این کشورها را نشان می‌دهد:

آمریکا	۱۹۹۷	۱۹۹۳	قطعی
اسرائیل	-	۱۹۹۳	احتمالاً
پاکستان	۱۹۹۷	۱۹۹۳	احتمالاً
روسیه	۱۹۹۷	۱۹۹۳	قطعی
ژاپن	۱۹۹۵	۱۹۹۳	احتمالاً
سوریه	-	-	قطعی

فرانسه	۱۹۹۵	۱۹۹۳	احتمالاً
کره شمالی	-	-	قطعی
لیبی	۲۰۰۴	-	قطعی
هند	۱۹۹۶	۱۹۹۳	قطعی
http://www.undemocracy.com			
جدول شماره ۱: وضعیت فعالیت برخی کشورها در زمینه سلاح‌های شیمیایی			

کنوانسیون کنترل تسلیحات متعارف خاص^۱ (ccw)

تلاش برای محدود کردن آسیب‌های ناشی از جنگ به افراد طرف‌های متخاصم و پیشگیری از سرایت صدمات جنگی به افراد غیرنظامی و خارج از منطقه جنگی، همواره به‌عنوان ارزشی انسانی مورد توجه بوده است. حتی مصونیت نظامیان درگیر در جنگ که دست از مخاصمه می‌کشند و تسلیم می‌شوند یا به علت صدمات جنگی و جراحات وارده از ادامه جنگ باز می‌مانند و گروه‌های امدادی که نه به علت کار نظامی و جنگی بلکه برای کمک‌رسانی به آسیب‌دیدگان جنگ در جبهه‌ها حضور می‌یابند، به علت ابعاد اخلاقی و انسانی از قدیم الایام سعی بر مراعات آنها در جنگ‌ها بوده است. (قاسمی، ۱۳۷۲: ۲۹)

کنوانسیون کنترل تسلیحات متعارف خاص دو قاعده عرفی حقوق بین‌الملل بشر دوستانه را در مورد سلاح‌های متعارف خاص به مورد اجرا می‌گذارد. این قواعد عبارتند از:

الف) منع کاربرد سلاح‌هایی که ذاتاً کورکورانه عمل می‌کنند

ب) منع کاربرد سلاح‌هایی که سبب آسیب غیر ضروری یا رنج فراوان در قربانیان خود می‌شوند.

کنوانسیون ۱۹۹۷ اتاوا در مورد ممنوعیت مین‌های ضد نفر و نابود سازی آنها^۲ قرارداد منع استفاده، ذخیره‌سازی، تولید و انتقال مین‌های ضد نفر و نابود سازی آنها (قرارداد اتاوا) بخشی از عکس‌العمل بین‌المللی به درد و رنج شدید ناشی از مین‌های ضد نفر است. اساس این کنوانسیون بر مقررات عرفی حقوق بین‌الملل بشر دوستانه که تمامی دول جهان مکلف به رعایت آن هستند قرار دارد. این مقررات استفاده از سلاح‌هایی که ذاتاً تفاوتی

¹ Convention on Prohibitions or Restrictions on the Use of Certain Conventional Weapons

^۲ - The Ottawa Treaty (Convention on the Prohibition of the Use, Stockpiling, Production and Transfer of Anti-Personnel Mines and on their Destruction

بین نظامیان و غیرنظامیان قابل نمی‌شوند، با درد و رنج غیر ضروری یا آزار شدید را موجب می‌شوند، ممنوع کرده است. کنوانسیون از ۳ تا ۴ دسامبر ۱۹۹۷ در اتاوا برای امضاء مفتوح بود.

وضعیت فعلی الحاق به قراردادهای بین‌المللی

معاهدات بین‌المللی متعددی وجود دارند که هر یک به نحوی سعی در مواجهه با مشکلات مربوط به سلاح‌های کشتار جمعی نموده‌اند. از این میان «کنوانسیون سلاح‌های بیولوژیک» و «کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی» که مسایل و مشکلات مربوط به تولید و تکثیر سلاح‌های شیمیایی و بیولوژیکی را مورد توجه قرار داده‌اند، جزو کنوانسیون‌هایی هستند که جمهوری اسلامی ایران بدانها پیوسته است. در واقع اولین تأثیر انقلاب اسلامی بر نوع تعامل ایران با رژیم بین‌المللی کنترل و منع اشاعه سلاح‌های کشتار جمعی بود و وقوع و خاتمه جنگ تحمیلی مباحث جدیدی را در ارتباط با نوع تعامل ایران با رژیم مذکور در داخل ایران مطرح ساخت.

امضای کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی در اولین روزهای مراسم امضای کنوانسیون (۱۹۹۳) نیز از دیگر تعاملات ایران با رژیم بین‌المللی کنترل و منع اشاعه سلاح‌های کشتار جمعی بعد از پایان جنگ عراق علیه ایران بود.

در طول جنگ تحمیلی تعداد زیادی از شهروندان نظامی و غیرنظامی ایران (و حتی مردم عراق) قربانی کاربرد سلاح‌های شیمیایی و ممنوعه از سوی رژیم بعثی عراق گردیدند. وضعیتی که با اغماض و چشم‌پوشی و حتی همیاری و همکاری کشورهای غربی به وقوع پیوست. (اکبری نوشاد، ۱۳۸۲: ۳۳۰-۳۱۰)

بررسی تطبیقی عملکرد آمریکا و انگلیس با حقوق بشر دوستانه (مطالعه موردی جنگ ۲۰۰۲ آمریکا و انگلیس علیه عراق)

با استناد به آنچه در رسانه‌های معتبر جهانی منعکس گردیده، مهاجمان، اصول حقوق بشردوستانه را به شرح زیر پایمال نموده‌اند:

- «اصل تفکیک» را مراعات ننموده و به غیر نظامیان و کسانی که خارج از صحنه نبرد قرار داشتند حمله کردند.

- «اصل ضرورت» را مراعات نموده و از سلاح‌هایی که آسیب‌های غیر ضروری و جراحات بیش از حد لزوم وارد می‌کنند استفاده کردند.
- «اصل تناسب» را مراعات نمودند. برابر این اصل، صدمات ناشی از یک حمله در مقایسه با مزیت نظامی و قطعی که از آن حمله انتظار می‌رود نباید بیشتر باشد.
- «اصل ممنوعیت» یعنی حمله غیر مشخص یا کور به شهرهای بی‌دفاع را مراعات نمودند.
- این اصل را رعایت نکردند که مقرر می‌دارد تنها هدف مشروع در جنگ، تضعیف نیروهای نظامی دشمن است.
- این اصل را رعایت نکردند که مقرر می‌دارد استفاده از سلاح‌هایی که بدون تمایز و تفکیک عمل می‌کنند. از آن جهت که نمی‌توان آنها را به سمت هدف خاص نظامی هدایت نمود، ممنوع است.
- این اصل را رعایت نکردند که مقرر می‌دارد بمباران هوایی در صورتی مشروع است که علیه یک هدف نظامی به کار رود.
- حق حیات و آزادی اهالی سرزمین‌های اشغال شده را مراعات نمودند.
- اصل مصونیت زنان و کودکان را مراعات نمودند.
- از تخلیه بیماران و مجروحان به خصوص زنان و کودکان به کشورهای داوطلب جلوگیری نمودند.
- از حمله به بیمارستان‌ها و مراکز درمانی اجتناب نکردند.
- از میراث فرهنگی بشریت که طی هزاران سال به دست آمده بود محافظت نمودند و کتابخانه‌ها و موزه‌های ملی به غارت رفت.
- به سیلوه‌های گندم حمله کرده و آنها را منهدم نمودند.
- زندگی و سلامتی مردم مناطق اشغال شده را به علت قطع منابع حیاتی از قبیل آب و برق و شیوع بیماری‌های خطرناک از قبیل وبا به خطر انداختند.
- از اورانیوم ضعیف شده استفاده نمودند.
- اصل ممنوعیت حمله به محیط زیست را مراعات نکردند.
- از بمب‌های خوشه‌ای استفاده نمودند.

شایان ذکر است که اگر مرجعی ذیصلاح به موضوع رسیدگی نماید، احتمال جنایات دیگری نیز وجود دارد. به موجب اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی این جرائم جزو جنایات جنگی به حساب می‌آیند.

وضعیت ایران در قبال پای بندی و اجرای حقوق متقابل بین ملت‌ها

جدول زیر وضعیت ایران در قبال کنوانسیون‌های بین‌المللی خلع سلاح را نشان می‌دهد. همان‌طور که ملاحظه می‌گردد، ایران تاکنون پروتکل ژنو مربوط به منع استعمال گازهای سمی و مواد میکروبی، کنوانسیون منع تکمیل، توسعه، تولید و ذخیره‌سازی سلاح‌های باکتریولوژیک و سمی و انهدام سلاح‌های مذکور و کنوانسیون منع گسترش، تولید، انباشت و به‌کارگیری سلاح‌های شیمیایی و انهدام آنها را به ترتیب در سال‌های ۱۳۰۸، ۱۳۵۲ و ۱۳۷۵ پذیرفته است. اما به دلیل وجود تبعیض و عدم رعایت و پای بندی بعضی از کشورها در مقابل قوانین حاکم بر کنوانسیون‌های مزبور در محیط بین‌الملل، کنوانسیون محدودیت به‌کارگیری سلاح‌های متعارف خاص و کنوانسیون ۱۹۹۷ اتاوا راجع به ممنوعیت استفاده از مین‌های ضد نفر و نابودسازی آنها را نپذیرفته است.

ردیف	نام معاهده	وضعیت ایران	زمان الحاق
۱	پروتکل ژنو مربوط به منع استعمال گازهای سمی و مواد میکروبی	تصویب	۱۳۰۸
۲	کنوانسیون منع تکمیل، توسعه، تولید و ذخیره سلاح‌های باکتریولوژیک و سمی و انهدام سلاح‌های مذکور	تصویب	۱۳۵۲
۳	کنوانسیون منع گسترش، تولید، انباشت و به کار گیری سلاح‌های شیمیایی و انهدام آنها	تصویب	۱۳۷۵
۴	کنوانسیون محدودیت به کارگیری سلاح‌های متعارف خاص	-	-
۵	کنوانسیون ۱۹۹۷ اتاوا در مورد ممنوعیت استفاده از مین‌های ضد نفر و نابودسازی آنها	-	-

جدول شماره ۲: وضعیت ایران از نظر الحاق به کنوانسیون‌های بین‌المللی

الگوی رفتاری دیگر کشورها در رابطه با الحاق به کنوانسیون های خلع سلاح

با توجه به این که هیچ الگوی الحاقی نمی‌تواند بدون در نظر گرفتن رفتار سایر کشورها مورد استفاده قرار گیرد، ذیلاً رفتار برخی کشورها در رابطه با الحاق به کنوانسیون‌های خلع سلاح مورد بررسی قرار می‌گیرد. این بررسی ضمن آنکه کمک می‌کند سیاست‌های لازم

متناسب با رفتار دیگر کشورها اتخاذ گردد، می‌تواند زمینه استفاده از تجارب دیگران را نیز فراهم آورد:

آمریکا

تسلیمات کشتار جمعی از دید آمریکا از دو جنبه قابل توجه بود: اول، تأثیر آنها در روابط شرق و غرب؛ دوم، ارتباط آنها با جهان سوم. به اعتقاد آمریکایی‌ها، بسیاری از کشورهای جهان توانایی تولید جنگ‌افزارهای شیمیایی را دارند. لذا لزوم انعقاد یک کنوانسیون (معاهده) جامع در خصوص جلوگیری از تولید و توسعه جنگ‌افزارهای شیمیایی بیش از پیش احساس می‌شود.

آمریکا سه دیدگاه را برای امضای معاهده‌هایی که جنگ‌افزارهای شیمیایی را برای مدت ۱۰ سال منهدم خواهند کرد، پیشنهاد نموده است:

۱- آمریکا ۹۸ درصد از ذخایر جنگ‌افزارهای شیمیایی خود را در طول ۸ سال اول امضای معاهده تحریم جنگ‌افزارهای شیمیایی منهدم خواهد کرد، مشروط بر این که شوروی‌ها به این تحریم ملحق شوند.

۲- آمریکا جنگ‌افزارهای شیمیایی خود را در عرض ۱۰ سال منهدم کند، مشروط بر این که تمامی کشورهایی که توانایی ساخت این نوع جنگ‌افزارها را دارند، این معاهده را امضاء کنند.

۳- آمریکا حاضر است حتی بیش از ۸۰٪ از ذخایر شیمیایی خود را قبل از این که کنوانسیون بین‌المللی خلع سلاح شیمیایی امضاء شود، نابود کند، به شرط این که شوروی‌ها نیز اقدام مشابهی انجام داده و درمورد بازرسی توافق حاصل شده باشد. اما عملاً رفتار مستبدانه و گزینشی آمریکایی‌ها سبب شده است که دیگر کشورها بدون توجه به اخلاق و حقوق انسان‌دوستانه به برنامه خود ادامه دهند و این خود تخلفی عمده از پیش‌نویسی است که آمریکا در ۱۹۸۴ به کنفرانس خلع سلاح ارائه کرد.

چین

جمهوری خلق چین با توجه به زرادخانه‌های شیمیایی آمریکا و روسیه بیشتر بر محکوم ساختن توسعه جنگ‌افزارهای دو ترکیبی آمریکا تأکید داشته و آن را برای صلح و امنیت جهانی تهدید جدی تلقی می‌کند. به نظر چینی‌ها، کنوانسیون جنگ‌افزارهای شیمیایی که هم‌اکنون در جریان است، باید به قدری مؤثر باشد که بتواند انهدام تمامی جنگ‌افزارهای

شیمیایی را همراه با تأسیسات تولید آنها تضمین کند. از طرف دیگر کنوانسیون باید این اطمینان را به وجود آورد که جنگ‌افزارهای شیمیایی جدیدی تولید نخواهد شد. لازم است پس از تصویب کنوانسیون برای تهیه زمینه اجرایی آن، اقدامات نظارتی و بازرسی واقعی به عمل آید. کنوانسیون باید پیشرفت و توسعه صنایع شیمیایی غیر نظامی را عملی سازد و همکاری‌های بین‌المللی را در این زمینه گسترش دهد.

روسیه

روسیه به طور کلی به تحریم دو جانبه جنگ‌افزارهای شیمیایی اعتقاد دارد، اما معتقد است برخلاف جنگ‌افزارهای راهبردی که می‌تواند در مذاکرات دو جانبه مورد توافق قرارگیرند، تنها توافق بین‌المللی می‌تواند برای جلوگیری از گسترش جهانی جنگ‌افزارهای شیمیایی شمربخش باشد. اطلاع از ذخایر جنگ‌افزارهای شیمیایی جهانی، به‌طور کلی به برآورد منابع غربی، به ویژه منابع اطلاعاتی آمریکا بستگی دارد.

روسیه کنوانسیون جنگ‌افزارهای میکروبی را پذیرفته است و در دکترین جدید خود تأکید دارد که تولید جنگ‌افزارهای شیمیایی را متوقف می‌کند. ولی از عدم کاربرد آنها سخنی به میان نیاورده است. بسیاری از منابع، روسیه را به انجام آزمایشات شیمیایی و میکروبی متهم می‌کنند.

رژیم صهیونیستی

به طور معمول رژیم اشغالگر از پیوستن به کنوانسیون‌های بشردوستانه امتناع کرده است. زیرا از نظر رهبران این رژیم ملاحظات امنیتی آنان در منطقه خاورمیانه جایگاهی منحصر به فرد دارد و پیمان‌هایی نظیر «پیمان منع تولید و تکثیر» امنیت آنان را به مخاطره می‌اندازد. به ویژه زمانی که به ادعای تل‌آویو برخی کشورهای منطقه به‌رغم آن که به این پیمان‌ها پیوسته‌اند، تعهدات خود را رعایت نمی‌کنند.

کشورهای جهان سوم

کشورهای جهان سوم، از جمله اکثریت قریب به اتفاق کشورهای عرب خاورمیانه، جنگ‌افزارهای شیمیایی را به عنوان یک جنگ‌افزار انهدام جمعی و به تعبیر دیگر، همشای جنگ‌افزارهای هسته‌ای تلقی می‌کنند و تأکید دارند که خاورمیانه باید منطقه‌ای عاری از این جنگ‌افزارها باشد. در زمینه خلع سلاح شیمیایی، به‌خوبی می‌توان نارضایتی شدیدی را در قالب رد کامل سیاست عدم اشاعه از سوی کشورهای در حال توسعه احساس کرد.

پاره‌ای از کشورها که دارای پیشرفته‌ترین جنگ‌افزارهای متعارف و هسته‌ای هستند، نه تنها دارای زرادخانه شیمیایی می‌باشند، بلکه به طور مداوم در حال مدرنیزه کردن آن هستند. روشن است که این جنگ‌افزارها در نوع خود از ارزش نظامی بالایی برخوردارند. پاره دیگر از کشورها که فاقد جنگ‌افزارهای پیشرفته متعارف و هسته‌ای می‌باشند، برای جبران این کمبود و رفع نگرانی‌های خود در مقابل همسایگانی که دارای بمب هسته‌ای هستند، برای دستیابی به جنگ‌افزارهای شیمیایی وسوسه می‌شوند. زیرا این عدم توازن را غیر عادلانه می‌دانند. (علایی، ۱۳۷۱: ۸۳-۷۳)

جدول زیر آخرین وضعیت تعدادی از کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای را در قبال پذیرش یا عدم پذیرش کنوانسیون‌های فوق نشان می‌دهد.

پروتکل ژنو	کنوانسیون منع توسعه، تولید و ذخیره سازی سلاح‌های بیولوژیک			کنوانسیون منع تولید، توسعه و ذخیره‌سازی سلاح‌های شیمیایی			کنوانسیون کنترل تسلیحات متعارف خاص			کشور
	BWC			CWC			CCW			
	تاریخ الحاق	تاریخ تصویب	تاریخ امضاء	تاریخ الحاق	تاریخ تصویب	تاریخ امضاء	تاریخ الحاق	تاریخ تصویب	تاریخ امضاء	
۱۹۸۶		۱۹۷۵	۱۹۷۲			۱۹۹۳				افغانستان
	۱۹۹۴				۱۹۹۵	۱۹۹۳				ارمنستان
۱۹۲۹		۱۹۷۳	۱۹۷۲		۱۹۹۷	۱۹۹۳				ایران
۱۹۷۷		۱۹۷۵	۱۹۷۲	۱۹۹۷			۱۹۹۵			اردن
			۱۹۷۲		۲۰۰۰	۱۹۹۳				امارات
					۲۰۰۰	۱۹۹۳				آذربایجان
	۱۹۹۶				۱۹۹۶	۱۹۹۵	۱۹۹۷			ازبکستان
۱۹۷۵		۱۹۷۵	۱۹۷۲		۱۹۹۷	۱۹۹۳	۱۹۹۵	۱۹۹۵	۱۹۸۲	آمریکا
۱۹۲۹		۱۹۷۲	۱۹۷۲		۱۹۹۴	۱۹۹۳	۱۹۹۲	۱۹۸۱		آلمان
۱۹۸۸	۱۹۸۸				۱۹۹۷	۱۹۹۳				بحرین
۱۹۶۰		۱۹۷۴	۱۹۷۲		۱۹۹۷	۱۹۹۳	۱۹۸۵	۱۹۸۲		پاکستان
	۱۹۹۶				۱۹۹۴	۱۹۹۳	۲۰۰۴			ترکمنستان
۱۹۲۹		۱۹۷۴	۱۹۷۲		۱۹۹۷	۱۹۹۳	۲۰۰۵	۲۰۰۵	۱۹۸۲	ترکیه
۱۹۲۹	۱۹۸۴				۱۹۹۷	۱۹۹۳	۱۹۸۱	۱۹۸۲	۱۹۸۱	چین
۱۹۲۸		۱۹۷۵	۱۹۷۲		۱۹۹۷	۱۹۹۳	۱۹۸۲	۱۹۸۱		روسیه
۱۹۷۰		۱۹۸۲	۱۹۷۲		۱۹۹۵	۱۹۹۳	۱۹۸۲	۱۹۸۱		ژاپن
۱۹۸۰				۱۹۹۹						سودان
۱۹۶۸			۱۹۷۲							سوریه

۱۹۶۶		۱۹۷۳	۱۹۷۲		۱۹۹۸	۱۹۹۳	۱۹۸۸	۱۹۸۸		قبرس
۱۹۳۱		۱۹۹۱	۱۹۷۲							عراق
۱۹۲۶	۱۹۸۴				۱۹۹۵	۱۹۹۳	۱۹۸۱	۱۹۸۸	۱۹۸۱	فرانسه
۱۹۶۹						۱۹۹۳	۱۹۹۵	۱۹۹۵		اسرائیل
۱۹۷۶		۱۹۷۵	۱۹۷۲		۱۹۹۷	۱۹۹۳				قطر
					۲۰۰۰	۱۹۹۳				قزاقستان
۱۹۸۹	۱۹۸۷							۲۰۰۱		کره شمال
۱۹۶۶		۱۹۷۶	۱۹۷۲		۱۹۹۷	۱۹۹۳		۱۹۸۷	۱۹۸۱	کوبا
۱۹۸۹	۱۹۸۷		۱۹۷۲		۱۹۹۷	۱۹۹۳				کره جنوبی
۱۹۷۱		۱۹۷۲	۱۹۷۲		۱۹۹۷	۱۹۹۳				کویت
	۱۹۹۶				۱۹۹۵	۱۹۹۳		۱۹۹۶		گرجستان
۱۹۲۸			۱۹۷۲							مصر
۱۹۳۰		۱۹۷۴	۱۹۷۳		۱۹۹۶	۱۹۹۳		۱۹۸۴	۱۹۸۱	هند
۱۹۳۱		۱۹۷۵	۱۹۷۲		۱۹۹۴	۱۹۹۳				یونان
۱۹۳۱		۱۹۷۵	۱۹۷۲		۱۹۹۵	۱۹۹۳	۱۹۸۷	۱۹۸۷	۱۹۸۱	هلند
	۱۹۹۲				۱۹۹۵	۱۹۹۳				عمان
۱۹۳۰		۱۹۷۵	۱۹۷۲		۱۹۹۶	۱۹۹۳	۱۹۹۵	۱۹۹۵	۱۹۸۱	انگلیس
۱۹۷۱		۱۹۷۲	۱۹۷۲		۱۹۹۶	۱۹۹۳				عربستان

جدول شماره ۳: وضعیت برخی کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در قبال پذیرش یا عدم پذیرش کنوانسیون‌های بشردوستانه (غریب آبادی، ۱۳۸۱: ۲۳۲-۲۱۸)

درخصوص نظر اسلام در مورد سلاح‌های کشتار جمعی باید گفت برخی از اصطلاحات در گذشته به این شکل مصطلح نبوده‌اند، لکن اگر به مفاهیم اسلامی مراجعه کنیم، می‌بینیم دستورات اسلام در این باره کاملاً روشن است و چون دایره تخریب این سلاح‌ها محدود به نظامیان نیست بلکه شامل غیر نظامیان، طبیعت و حتی نسل‌های آینده نیز می‌شود در هیچ جنگی اعم از تدافعی یا تهاجمی جایز نمی‌باشد. و از همین روست که جمهوری اسلامی ایران تاکنون بر انهدام تمامی سلاح‌های کشتار جمعی در جهان پافشاری نموده و اجرای صحیح و سریع معاهدات بین‌المللی و اخلاقی را خواستار شده و خود نیز بر انجام آن متعهد می‌باشد.

□ بررسی‌های آماری و آزمون فرضیه

در ادامه تحقیق پس از بررسی داده‌های به دست آمده از پرسشنامه‌ها، این داده‌ها از طریق شیوه آماری کای دو (X^2) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج این بررسی‌ها نشان داد که

به جز سه سؤال، پاسخ سایر سؤال‌ها دارای تفاوت معنی‌داری می‌باشند و لذا پاسخ‌ها متقن بوده و می‌توانند مورد استناد قرار گیرند.

آزمون T و آزمون کای دو (X^2)

از آزمون کای دو با ۴ درجه آزادی و خطای ۵٪ استفاده شد. برای این کار مقدار کای دو مربوط به هر سؤال محاسبه و با مقدار بحرانی آن که از جدول T استخراج شد، مقایسه گردید.

فرضیه صفر (H_0): نسبت بین پاسخ‌های داده شده با یکدیگر برابر است. یعنی پاسخ‌دهندگان بین گزینه‌های مختلف پرسش‌های پرسشنامه تفاوت قائل نبوده‌اند و اختلاف بین ارقام در نتیجه شانس و تصادف بوده است.

فرض مخالف (H_1): نسبت بین پاسخ‌های داده شده با یکدیگر برابر نیست. یعنی پاسخ‌دهندگان بین گزینه‌های مختلف پرسش‌های پرسشنامه تفاوت قائل شده و اختلاف بین ارقام در نتیجه همین تفاوت معنی‌دار است.

بر اساس این آزمون، مقدار کای دو به دست آمده برای ۳ سؤال از سؤالات پرسشنامه کمتر از مقدار بحرانی و برای سایر سؤالات بیشتر از مقدار بحرانی آن بود. لذا فرضیه صفر برای ۳ سؤال مذکور پذیرفته و برای سایر سؤالات رد شد. یعنی با ۹۵٪ اطمینان می‌توان نتیجه گرفت که به جز سؤالات یادشده، پاسخ سایر سؤالات دارای تفاوت معنی‌دار بوده و پاسخ‌ها در جهت خاصی می‌باشند که این جهت را آزمون دیگر یعنی آزمون T نشان داد.

با توجه به محاسبات انجام شده این سؤال مطرح است که آیا پیوستن به کنوانسیون‌های یادشده از ارزش یکسان برخوردار بوده یا دارای ارزش‌های متفاوت می‌باشند؟ برای پاسخ به این سؤال ابتدا ارزش پاسخ‌های داده شده به هر سؤال استخراج و تجزیه و تحلیل گردید.

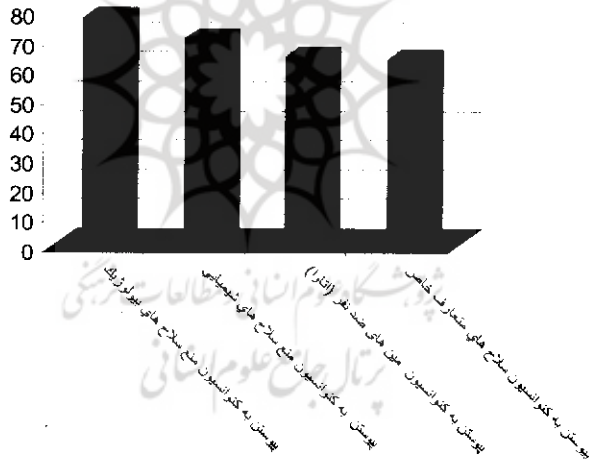
□ نتایج حاصله از آزمون‌های آماری

۱. اثر پافشاری و مداومت در اجرای حقوق و قراردادهای بشردوستانه و وضع قوانین و مقررات ملی برای اجرای این قراردادها در ج.ا.ا بر کاهش تنش و برقراری روابط عاطفی و همبستگی کشور با سایر ملت‌ها، با اثر پای‌بندی جمهوری اسلامی ایران به قراردادهای بشردوستانه و وضع قوانین و مقررات ملی برای اجرای این قراردادها در معرفی ملت و دولت صلح طلب جمهوری اسلامی ایران یکسان بوده و الحاق جمهوری اسلامی ایران به قراردادهای بشر دوستانه و وضع قوانین و مقررات ملی برای اجرای این قراردادها، ضمن کاهش سطح

تبلیغات سوء دشمنان و فراهم نمودن زمینه برقراری روابط با انجمن‌ها و نهادهای بین‌المللی بشر دوستانه موجب بسط و توسعه رویکرد اسلامی در حقوق مخاصمات مسلحانه در عرصه بین‌المللی خواهد شد.

۲. پیوستن جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون‌های حقوق بشر دوستانه با اولویت‌های زیر در قالب رعایت تحفظ و شرط بسط رویکردهای مورد تأکید اسلام به تأمین هرچه بیشتر منافع ملی جمهوری اسلامی ایران یاری خواهد رسانید.

پیوستن جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون منع سلاح‌های بیولوژیک
 پیوستن جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون منع سلاح‌های شیمیایی
 پیوستن جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون راجع به مین‌های ضد نفر (اتاوا)
 پیوستن جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون راجع به سلاح‌های متعارف خاص

نمودار شماره ۲: نمودار میله‌ای میزان مفید بودن پیوستن جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون‌های بشر دوستانه

همان‌طورکه ملاحظه می‌شود بیشترین اولویت مربوط به کنوانسیون منع سلاح‌های بیولوژیک و منع سلاح‌های شیمیایی است که ایران دقیقاً با همین الگو و اولویت و به همین ترتیب نه تنها به این کنوانسیون‌ها پیوسته است. بلکه اصرار بر انجام و تعهد دیگر کشورها و عدم تجاوز آنها به حقوق انسانی در مخاصمات مسلحانه دارد. پیوستن به کنوانسیون‌های راجع

به مین‌های ضدنفر (اتاوا) و سلاح‌های متعارف خاص نیز دارای همان اولویت بوده و جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با در نظر گرفتن شاخص‌های مورد تأکید اسلام به این کنوانسیون‌ها پیوسته و زمینه بسط و تبلیغ این رویکرد را فراهم آورد.

پسندیده آن است که هزینه‌ای را که ملت مسلمان ایران در قالب ۸ سال مظلومیت و صدمات شیمیایی و میکروبی خود پرداخته، امروز در خدمت ملت‌های حق‌جو و آزادی‌خواه جهان در مجامع و نهادهای بین‌المللی قرار دهد و زمینه‌های بی‌توجهی و عدم رعایت این گونه حقوق از سوی دولت‌های مستبد و سلطه‌طلب را به اطلاع جهانیان برساند. وجود تبعیض، سیاست‌های ابزاری و جنگ روانی و عدم رعایت کنوانسیون‌ها از سوی قدرت‌های بزرگ بایستی به اطلاع تمامی ملت‌های دنیا رسانیده شود که خداوند به مسلمانان اجازه نمی‌دهد که هیچ‌گاه امکان نفوذ و برتری دشمنان اسلام را در "جنگ و صلح" فراهم آورند.

□ یافته‌های تحقیق

با توجه به این که جمهوری اسلامی ایران قبلاً به عضویت کنوانسیون منع سلاح‌های میکروبی و بیولوژیک و نیز کنوانسیون منع سلاح‌های شیمیایی در آمده است، در این قسمت تنها به بررسی سیاست‌های الحاقی به کنوانسیون سلاح‌های متعارف خاص و کنوانسیون منع به‌کارگیری مین‌های ضدنفر مستخرجه از پرسشنامه بسنده می‌شود:

(الف) کنوانسیون سلاح‌های متعارف خاص

کنوانسیون منع یا محدودیت استفاده از سلاح‌های متعارف خاص (CCW) مشتمل بر ۱۱ ماده و ۵ پروتکل الحاقی می‌باشد. مفاد مندرج در کنوانسیون هیچ‌گونه قید الزام آور به همراه نداشته و تنها به عنوان مقدمه‌ای جهت الحاقی به پروتکل‌ها می‌باشد.

شرط پیوستن به کنوانسیون مزبور و پروتکل‌های الحاقی آن، پذیرش کنوانسیون و حداقل ۲ پروتکل آن می‌باشد اما با افزایش پروتکل‌های الحاقی احتمال الزامی شدن پذیرش ۳ پروتکل برای عضویت در کنوانسیون وجود دارد. (رضائیان، ۱۳۸۳: ۲۱۸)

پروتکل اول درخصوص ترکش‌های غیر قابل ردیابی است که بر اساس آن تنها کاربرد (نه تولید، صادرات و واردات) سلاحی که تأثیر اصلی آن (نه تأثیر جانبی آن) ایجاد زخم در بدن انسان است که غیر قابل ردیابی توسط اشعه ایکس می‌باشد، ممنوع شده است.

برابر سوابق موجود و سیاست‌های دفاعی جمهوری اسلامی ایران، به لحاظ تعهدات شرعی و اخلاقی، چنین سلاحی در سیستم دفاعی جمهوری اسلامی ایران جایگاهی ندارد و لذا به نظر می‌رسد مخالفتی با پذیرش پروتکل اول وجود ندارد. (همان: ۲۲۷) و لیکن استفاده نهادهای خاصی در حوزه بین‌الملل و بهره‌جویی از این ابزار به منظور اعمال نفوذ سیاسی و امنیتی خود در کشورهای موردنظر از طریق حقوق بین‌الملل می‌باشد که با رفع این مانع شرکت در این کنوانسیون توصیه شده است.

پروتکل دوم مربوط به ممنوعیت یا محدودیت استفاده از مین‌ها، تله‌های انفجاری و سایر وسایل مشابه است و به دو شکل مصوب شده است:

۱. ممنوعیت یا محدودیت استفاده از مین‌ها، تله‌های انفجاری و سایر وسایل

۲. ممنوعیت یا محدودیت استفاده از مین‌ها، تله‌های انفجاری و سایر وسایل (اصلاحی

۳ می ۱۹۹۶)

شکل اول دارای مفاد منطقی‌تر و عملی‌تر بوده و لازم‌الاجراء بودن آن منوط به عضویت طرف مقابل در کنوانسیون سلاح‌های متعارف خاص است و همان‌طور که در متن کنوانسیون (ماده ۷ بند ۲) آمده «در صورتی یک طرف معاهده، متعهد به این کنوانسیون است که طرف دوم نیز آن را پذیرفته باشد».

به نظر می‌رسد پذیرش نوع اول، مشکل خاصی برای جمهوری اسلامی ایران در بر نخواهد داشت. چرا که محتوای پروتکل، ممنوعیت خاصی را ایجاد نمی‌نماید، بلکه تنها از دولت‌ها می‌خواهد مین را طبق نقشه و طرح قبلی آن در مناطق و اهداف نظامی به کار برده و اطلاعات لازم جهت جمع‌آوری یا انهدام آن را حفظ نمایند. (همان: ۲۲۸)

پروتکل سوم مربوط به ممنوعیت یا محدودیت کاربرد سلاح‌های آتش‌زا علیه افراد یا اهداف غیرنظامی است که برابر اطلاعات موجود، جمهوری اسلامی ایران نه تنها فاقد این گونه سلاح‌ها است، بلکه به صورت اصولی مخالف کاربرد آنها می‌باشد لذا پذیرش پروتکل فوق مشکلی برای سیستم دفاعی جمهوری اسلامی ایران ایجاد نخواهد نمود. (همان: ۲۳۵)

پروتکل چهارم مربوط به سلاح‌های لیزری کورکننده است که هرچند فقط استفاده از سلاح‌های لیزری که تنها کارکرد یا یکی از کارکردهای آن کاهش بینایی و کورکنندگی است را ممنوع می‌کند، اما با توجه به این که مقوله لیزر جزو فناوری‌های پیشرفته و به‌روز است، لذا

این نگرانی ایجاد شده که پذیرش این پروتکل در آینده مشکلاتی بر سر راه پیشرفت های صلح آمیز جمهوری اسلامی ایران در زمینه لیزر و اپتیک ایجاد نماید. (همان: ۲۳۷)

در حال حاضر تنها نمایندگانی در جلسات مختلف کنوانسیون حق رأی و اعلام نظر دارند که کشورشان به کنوانسیون ملحق شده باشد. در غیر این صورت نمایندگان حاضر فقط به عنوان ناظر در جلسات حضور داشته (مانند نمایندگان جمهوری اسلامی ایران) و حق هیچ گونه اعلام نظر و رأیی ندارند.

پذیرش کنوانسیون باعث حضور رسمی و قدرتمند جمهوری اسلامی ایران در جلسات و کنفرانس های بین المللی و هدایت مصوبات به سوی منافع نظام و جلوگیری از یکجانبه گرایی قدرت ها خواهد شد. در صورتی که در حال حاضر نمایندگان جمهوری اسلامی ایران تنها به عنوان ناظر در جلسات حضور داشته و حق سخنرانی یا شرکت در رأی گیری ها را ندارند. ضمن این که روند تصویب پروتکل های الحاقی به سوی الزام آوردن آنها پیش می رود و عدم تصمیم گیری در شرایط فعلی، باعث خواهد شد تا در آینده شرایطی ایجاد شود که مجبور به پذیرش شویم.

(ب) کنوانسیون منع به کارگیری مین های ضد نفر (اتاوا)

کشورهایی که این پیمان را می پذیرند تحت هیچ شرایطی اجازه استفاده، توسعه، تولید، انتقال و ذخیره سازی مین ها و یا کمک به دیگران در این زمینه را ندارند. همچنین این کشورها باید در مدت زمان معین، مین های موجود در قلمرو خود را اعم از این که کار گذاشته شده یا در انبارها باشند، نابود کنند. آنها فقط اجازه دارند تعداد کمی از این مین ها را جهت آموزش عموم نگهداری کنند.

مزایا و معایب پیوستن به پیمان اتاوا

- کنوانسیون مذکور ممنوعیت کامل تولید، فروش و استفاده از مین های ضد نفر را در پی دارد، لذا با توجه به وضعیت سیاسی - نظامی مرزهای جمهوری اسلامی ایران، حذف کامل این ابزار از سیستم دفاعی کشور و تجهیزات نظامی موجود توصیه نشده است.
- امروزه بخشی از روند جهانی شدن مربوط به سیر پیشرفت فناوری های تسلیحاتی است که این موضوع می تواند در قالب کنوانسیون ها نیز مطرح گردد. لذا در صورتی که تکنولوژی مین های خود انفجار به صورت قانونی و به طور کامل در اختیار ایران قرار

گیرد و ممانعتی برای کمک کشورهای صنعتی پیشرفته به ایران وجود نداشته باشد،
بیوستن به این کنوانسیون مفید بوده و توصیه می‌گردد.

□ نتیجه نهایی

تلاش‌ها و مساعی جامعه بین‌المللی برای اجتناب از جنگ و یا لافل کاهش آلام انسان‌ها و محدود کردن آثار ناشی از جنگ ناکافی بوده و عملکرد قدرت‌های استعماری، جوامع بشری را ناامید ساخته و این قدرت‌ها با در دست داشتن فناوری سلاح‌های کشتار جمعی و مرگبار، آتش جنگ را در گوشه گوشه دنیا برافروخته و بدون هیچ آینده‌نگری هر روز سلاح جدیدی را به خط مقدم جنگ می‌کشاند، در حالی که جامعه بشری به دنبال آن است که طرحی نو در اندازد.

تحقیق حاضر نشان داد که حفظ و حراست از حقوق انسان که در اسلام به خصوص در مذهب شیعه به آن تاکید شده است، مورد توجه دقیق و وسیع نظام جمهوری اسلامی ایران از بدو تشکیل تاکنون قرار گرفته و از طرف دیگر نیز بدیهی است که اگر جامعه بین‌المللی با خلوص نیت و به قصد خدمتگزاری به جامعه بشری، دنبال مشارکت باشد، ج.ا.ا شریک واقعی نظام بین‌المللی خواهد بود، و لیکن اجرای این امر مستلزم ایجاد یک رابطه تفاهم آمیز و تأثیر گذار توأم با اعتماد سازی متقابل می‌باشد. پی‌جویی، مذاکره، تبلیغ صحیح و زمینه‌سازی فعال و مثبت در مشارکت مؤثر در اجرای قراردادهای بشردوستانه بین‌المللی و الحاق حساب شده به قراردادهائی که تاکنون به آنها ملحق نشده‌ایم باعث حضور رسمی و قدرتمند جمهوری اسلامی ایران در جلسات و کنفرانس‌های بین‌المللی و هدایت مصوبات و جلوگیری از یک جانبه گرایی قدرت‌ها خواهد شد.

لذا فرضیه تحقیق مبنی بر این که « پافشاری و پی‌گیری مؤثر جمهوری اسلامی ایران در اجرا و پیاده‌سازی حقوق بشردوستانه بین‌المللی موجبات تقویت این ضرورت بین‌المللی را بر مبنای مفاهیم اسلامی فراهم می‌آورد. »، تأیید می‌شود. از طرف دیگر نباید چنین پنداریم که «حقانیت» اصول ما لزوماً ضامن پیروزی ما است. لذا وظیفه و تکلیف ما طرح‌ریزی راهبردهائی است که برای پاسخ به بحران‌های ایجاد شده مؤثر باشد.

□ راهبردهای پیشنهادی

- استفاده از سازمان های غیر دولتی ایرانی در بسط تفکر حقوق انسان دوستانه اسلامی در میان کشورهای مسلمان و جهان و ارائه خدمات ویژه درمانی، آموزشی و حمایتی
- بسط تفکر رعایت حقوق انسان دوستانه در صلح و در هنگام منازعه در ادبیات درسی و دانشگاهی
- تأسیس یک گرایش دکتری تحت عنوان حقوق جنگ و انسان دوستی (حقوق بین الملل اسلامی)
- تلاش در تأسیس کمیته حقوق انسان دوستانه اسلامی در سازمان کنفرانس اسلامی
- ایجاد معاونت همکاری های مردمی و دیپلماتی عمومی در وزارت امور خارجه و پشتیبانی از سیاست های ج.ا.ا.
- تشکیل سازمان یا نهاد دیده بان اسلامی در سازمان های مردمی هم چون سازمان تبلیغات اسلامی و یا نهادهای مشابه.
- ایجاد یک واحد مورد حمایت نظام هم چون حقوقدانان اسلامی یا پرستاران مسلمان بدون مرز که می تواند این تفکر و ایده را مورد حمایت قرار دهد.
- تأسیس یک نهاد مردمی در حمایت از آسیب دیدگان نظامی و یا غیر نظامی در قبال تجاوزات مسلحانه که موجب خدشه به حقوق بین الملل و عمومی جامعه می شوند.
- حمایت از همایش های بین المللی و در موضوع حقوق انسان دوستانه و شرکت فعال در آنان
- برگزاری همایش های داخلی و بین المللی در بسط تفکر حقوق مخاصمات مسلحانه و انسان دوستانه از منظر اسلام
- فراهم کردن بستر مناسب برای تحلیل و تبیین حقوق بین الملل بشر دوستانه از دیدگاه اسلام و ایجاد روابط انسانی و اعتماد سازی

□ منابع و مأخذ

- ۱- اکبری نوشاد، آرش، «جنگ‌افزارهای شیمیایی» تهران، انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۲
- ۲- بولتن تکنولوژی شماره ۳، دیماه ۱۳۷۵
- ۳- بولتن تکنولوژی شماره ۱۹، اردیبهشت ۱۳۷۷
- ۴- بولتن بیوتکنولوژی شماره ۲۱، تیرماه ۱۳۷۷
- ۵- تولایی، محمد، "مروری بر روند کنوانسیون منع توسعه، تولید و ذخیره سلاح‌های بیولوژیک و باید‌ها و نیاید‌های بیولوژی" مجله سیاست دفاعی، سال هفتم شماره ۱، ۱۳۷۷
- ۶- خبرنامه همایش اسلام و حقوق بشردوستانه بین‌المللی، شماره‌های ۲ و ۴، قم، دبیرخانه همایش، ۱۳۸۵
- ۷- دلشاد تهرانی، مصطفی، «سیرهٔ نبوی- منطق عملی»، چاپ دوم، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۳
- ۸- رضائیان، مهرداد، «مجموعه کنوانسیون‌های لاهه و برخی اسناد بین‌المللی دیگر»، تهران، نشر سم، ۱۳۸۳
- ۹- غریب آبادی، کاظم، آشنایی با معاهدات خلع سلاح و کنترل تسلیحات، معاونت همکاری‌های دفاعی و امور بین‌الملل وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، تهران، ۱۳۸۱
- ۱۰- فیض الاسلام، حاج‌سید علی نقی، «ترجمه و شرح نهج‌البلاغه»، تهران، آفتاب، ۱۳۶۵
- ۱۱- قاسمی، حاکم، کنترل تسلیحات غیرمتعارف؛ ضرورت‌ها و موانع، مجله سیاست دفاعی، سال هفتم شماره ۱، ۱۳۷۲
- ۱۲- کنعانی، محمدطاهر و سیاه‌رستمی، هاجر، «انتفاضه فلسطین از دیدگاه حقوق بشردوستانه بین‌المللی»، تهران، نشر فلسطین، ۱۳۸۱
- ۱۳- کمیته ملی حقوق بشردوستانه، آشنایی با حقوق بشردوستانه بین‌المللی»، تهران، لیتوگرافی باخت، ۱۳۸۱
- ۱۴- کنعانی، محمد طاهر و سیاه‌رستمی، هاجر و حسین‌نژاد، کتابیون، «حقوق بین‌الملل بشردوستانه ناظر بر حمایت از افراد دردرگیری‌های مسلحانه»، تهران، نشر دالاهو، ۱۳۸۵
- ۱۵- ملک‌زاده، سعید، "محدودیت‌های نظامی در حقوق بشردوستانه"، همایش حقوق بشر دوستانه بین‌المللی، دانشگاه تهران، <http://www.islamihl.com>، ۱۳۸۱

- 16-http://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_Certain_Convention-al_Weapons#Protocol_I:_Non-Detectable_Fragments
- 17-http://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_Certain_Convention-al_Weapons#Protocol_II:_Mines.2C_Booby_Traps_and_Other_De-vices
- 18-http://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_Certain_Convention-al_Weapons#Protocol_III:_Incendiary_Weapons
- 19-http://en.wikipedia.org/wiki/Convention_on_Certain_Convention-al_Weapons#Protocol_IV:_Blinding_Laser_Weapons
- 20- http://en.wikipedia.org/wiki/Chemical_Weapons_Convention
- 21-http://en.wikipedia.org/wiki/Organization_for_the_Prohibition_of_Chemical_Weapons
- 22- <http://www.islamihl.com/Show.php?SP=Farsi> همایش اسلام و حقوق بشر دوستانه
- 23-<http://www.webstats.motigo.com/stats?>

۲۴- پایگاه اطلاع رسانی قربانیان سلاح‌های شیمیایی

□ کتاب‌شناسی

- روسو، شارل، "حقوق مخاصمات مسلحانه"، جلد اول، ترجمه دکتر سیدعلی هنجی، تهران، دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی، ۱۳۶۹
- ممتاز، جمشید و رنجبریان، امیر حسین، "حقوق بین‌الملل بشر دوستانه مخاصمات مسلحانه داخلی"، چاپ دوم، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۶